

SANOMALEHTIEN TARJOAMAT HUUMEVIESTIT

MATTI PIISPA

Nuorten huumeiden käytön ehkäisyoimikunta toteaa mietinnössään (Nuorten..., 2000, 7): ”Valtaosalla suomalaisista ei – – ole minkäänlaisia omakohtaista kokemusta huumeiden käytöstä. He eivät tunne käyttäjiä eikä heille ole koskaan tarjottu huumeita, joten *heidän näkemyksensä perustuvat pitkälti julkisuudessa esitettyihin tietoihin ja näkemyksiin*” (korostus: M. P.). Median vahvaa roolia kansalaisten mielikuvien ja käsitysten lähteenä korostetaan myös Helsingin Sanomien (18.2.01) laajassa jutussa väkivallan pelon lisääntymisestä: ”Ihmisten pelot ovat peräisin useammin median rikosuutisista kuin omista kokemuksista. Sama rikosuutinen toistuu kymmenistä tuuteista ja vahvistaa pelkoa.” Poliisiammattikorkeakoulun tutkijan Timo Koranderin mukaan media voi uutisoinnillaan jopa konstruoida mielikuvan ”rikosaallosta”, vaikka todellisuudessa rikosten määrä ei olisi lisääntynyt.

Jos ja kun media on näin tärkeä, on syytä tutkia, millaisia aiheita, teemoja, aineksia ja painotuksia se yleisölle tarjoaa. Seuraavassa tutkin, *millaisia viestejä sisältyy sanomalehtien huumeaiheiseen uutisointiin*. Aineistoni on kerätty Helsingin Sanomista, Hufvudstadsbladetista, Kansan Uutisista ja Demarista 13. helmikuuta ja 3. huhtikuuta 2001 väliseltä ajalta ja sisältää kaikkiaan 173 juttua (HS: 103, HBL: 46, KU: 13, D: 11). Lisänä ja tukena käytän omaan leikearkistooni sisältyviä huumeaiheisia kirjoituksia.

Tutkittuna aikana julkisuudessa ei ollut mitään suurta huumeisiin liittyvää kiistakysymystä; tässä mielessä voidaan siis sanoa, että aineisto edustaa neljän mainitun lehden ”jokapäiväistä” huumejournalismia. Aineistosta hieman yli puolet (96 juttua) käsitteli huumeita otsikkoaiheena, muissa ne vain mainittiin lyhyesti. Yli 80 prosenttia jutuista ilmestyi Helsingin Sanomissa ja Hufvudstadsbladetissa. Varsinkin pääkaupunkiseudulla on paljon asukkaita, jotka lukevat säännöllisesti näitä kahta lehteä. Se *huumeviestikonstruktio*, jonka minä aineiston avulla rakennan, on siis aivan mahdollinen myös todellisessa elämässä.

HUUMEET OVAT KAIKKIALLA

Yksi suomalaisessa huumekeskustelussa useimmin toistetuista fraaseista on se, että laittomien huumeiden käyttö ja huumeongelmat ovat Suomessa ”räjähdysmäisesti” lisääntyneet nuorison keskuudessa ja levinneet kautta maan. Tätä räjähdysprosessia kuvaavaa informaatiota on jatkuvasti tarjolla tiedotusvälineissä. Myös oma aineistoni sisälsi useita tällaisia kirjoituksia.

Helmikuun 21. päivänä 2001 sanomalehdet uutisoivat Euroopan 15–16-vuotiaiden koulu- ja nuorisolaisten alkoholin ja huumeiden käyttöä selvittäneen ESPAD-tutkimuksen tuloksista. Otsikkoaiheeksi nostettiin se, että suomalaisnuoret ovat humalajuomisessa edelleen Euroopan kärkeä, mutta uutisesta oli luettavissa myös huumeiden käytön yleistyminen kertovia tietoja: ”Kannabista kokeilleiden osuus lisääntyi Suomessa neljässä vuodessa viidestä prosentista kymmeneen prosenttiin. Vahvempia huumeita käytti vuonna 1999 jo noin kaksi prosenttia suomalaisnuorista” (STT:n uutinen, HBL ja KU 21.2.01).

Tutkimusten ohella toinen vakiolähde huumeetilannetta kuvaavissa sanomalehtiuutisissa ovat poliisin rikostilastot. 16. helmikuuta julkaistiin niihin perustuva STT:n uutinen, jossa korostettiin huumausainerikollisuuden lisääntymistä vuonna 2000: ”Huumausainerikollisuus jatkaa Suomessa kasvuaan. Vuositasolla se näyttäisi nyt lisääntyvän noin 15 prosenttia... Vahvinta kasvu oli alle 14-vuotiaiden ikäryhmässä, jossa epäiltyjen määrä nousi 17 henkilöstä 27:ään” (Demari 16.2.). Jutussa esiintyi keskusrikospoliisin rikosylikomisario Tuomo Koho. Hän näki ”paljon heroiiniin ja amfetamiiniin liittyviä uhkia”: hintaerojen vuoksi on erittäin kannattavaa salakuljettaa näitä aineita Virosta ja Venäjältä Suomeen, heroiiniin yliannostuksiin on kuollut kymmenittäin ihmisiä, ja heroiinia takavarikoitiin vuonna 2000 syyskuun loppuun mennessä yli viisi kiloa, kun koko edellisvuoden määrä jäi 2,8 kiloon.

Koko maata koskevien ”yleiskatsauksellisten”

uutisten lisäksi sanomalehdissä on tarjolla runsaasti raportteja jonkin paikkakunnan tai seudun huumetilanteesta. Kun yleiskatsaukselliset uutiset operoivat luvuilla ja ovat ikään kuin viileän objektiivisia, niin paikalliset uutiset ovat usein dramaattisia ja huumetilannetta voimakain värein kuvaavia. Tästä seuraavassa kaksi esimerkkiä:

”Pienet maaseutukaupungitkaan eivät ole välttyneet kasvavalta huumeongelmalta. Suolahden kaupunginhallituksen puheenjohtaja Pekka Leppänen houkuttelee Ääneseudun asukkaita yhteisiin huumetalkoisiin ennen kuin rajusti lisääntynyt ongelma räjähtää käsiin. ”Tässä Kansan Uutisten jutussa (23.2.) Leppänen perustelee tilanearviotaan sekä poliisin rikostilastoilla että yksittäistapauksilla: ”Toissa vuonna kirjattiin seutukunnalla noin 70 huumerikosta ja viime vuonna peräti 160 eli keskimäärin kolme rikosta viikossa. Äskettäin 12-vuotias tyttö hakeutui Äänekoskella hoitoon huumeongelman takia ja viime vuoden lopulla Suolahdessa kuoli yksi huumeidenkäyttäjä aineiden yliannostukseen.” Leppäsen mielestä kaikkien olisi tiedostettava se, ”etteivät huumeet ole enää vain joidenkin kovien miesten hommaa” vaan että ”yhä nuoremmat joutuvat koukkuun, myös nuoret tytöt”.

”Heroiini on tehnyt maihinousun pääkaupunkiseudulle ja Turkuun. Rikosylikomisario Jari Virtanen Turun poliisilaitokselta arvioi, että seuraavina ovat vuorossa Tampere ja Lahti sekä itärajan huumereitin varrella olevat taajamat, esimerkiksi Kouvola. – Valtaosa siirtyy heroiiniin hahiksen kautta entistä lyhyemmällä tottumuksella. Jotkut siirtyvät suoraan heroiiniin, Virtanen sanoo. ”Kansan Uutisten suuressa jutussa (23.2.) maalataan mainittuun rikosylikomisarioon, nuorisoseman sosiaaliterapeuttiin ja lääkäriin tukeutuen hälyttävä kuva huumeongelmista ja hoidon puutteellisista resursseista Turussa: heroiinin käyttäjien määrä on 3 000–6 000, kovien aineiden kokeiluikä on alentunut, nuorin lääkärin kohtama heroiinin käyttäjä on ollut 12-vuotias, vuonna 1999 tilastoititiin 11 huumekuolemaa, uusia käyttäjiä houkutellaan ”alehinnoilla”, hoitoon on nuorisosemalla 3–4 viikon jono. Jutun palstatilasta suuren osan vie ”klassinen” pelottelukuva huume-
piikistä ja kynärtaipeesta.

Yleiskatsauksellisten uutisten ja paikallisraporttien muodostamaa huumetilannekuvaa täydentävät uutiset ja maininnat huumeiden käytöstä eri (nuoriso)ryhmissä. Helmi–maaliskuussa 2001

kerrottiin huumekekokeiluista ja -ongelmista opiskelijoiden keskuudessa (KU 16.2.), nuorten työpajatoiminnan piirissä (HS 17.2.), vankiloissa (HS 23.2.) ja raskaana olevien naisten keskuudessa (HS 3.3.).

Toisaalta sanomalehtensä tarkkaan läpikäyvä lukija voi löytää myös vastapainoa huumeongelmien lisääntymistä ja vaikeutumista korostavalle informaatiolle: tietoa joka suhteellistaa Suomen huumeongelmien mittasuhteita ja ehkä lievittää uhkakuvia.

Näin voi toimia ensinnäkin huumeongelmien vertailu alkoholiongelmiin. ESPAD-tutkimuksen tuloksista kertoneissa uutisissa muistutettiin, että alkoholi on edelleen meillä ehdottomasti eniten ongelmia aiheuttava päihde: ”Alkoholi on yhä suomalaisten koulunuorten valtapäihde, joka aiheuttaa eniten ongelmia tämänikäisille nuorille, tutkimusprofessori Ahlström arvioi” (HS 21.2.). Samaan aikaan ESPAD-tutkimuksen kanssa lehdissä sai julkisuutta WHO:n kannanotto, jonka mukaan vuosittain yli 58 000 nuorta Euroopassa kuolee alkoholiin joko suoraan tai epäsuorasti ja 15–29-vuotiaiden miesten kuolemista neljäsosa, osissa Itä-Eurooppaa jopa kolmasosa, liittyy alkoholiin (HS ja HBL 21.2.). Kansan Uutisten haastattelussa (23.3.) Kansanterveyslaitoksen ylijohtaja, professori Jussi Huttunen tiivistä alkoholin ja huumeiden eron kansanterveyden kannalta näin: ”Huumeiden käytöstä aiheutuvat terveysongelmat eivät tule koskaan nousemaan kansanterveydellisenä ongelmana samalle tasolle kuin alkoholi. Niin ei ole tapahtunut maailmassa missään, eikä näin tule tapahtumaan myöskään Suomessa.”

Käsityksiä Suomen huumetilanteesta voi suhteellistaa myös tieto, että huumeiden kokeilu ja käyttö on muualla Euroopassa selvästi yleisempää kuin täällä. Otan jälleen esimerkiksi ESPAD-tutkimuksen uutisoinnin. Siinä todettiin, että yleisintä huumeiden käyttö on Isossa-Britanniasa, Irlannissa, Ranskassa ja Tšekissä, joissa noin 35 prosenttia 15–16-vuotiaista koulunuorista on käyttänyt jotain laitonta huumetta. Nopeimmin huumeiden käyttö on lisääntynyt Itä-Euroopan maissa; ”Baltian maissa, Puolassa ja Tšekissä joka kymmenes nuori oli kokeillut jotain kannabista vahvempaa laitonta huumetta”. Monissa maissa kovien huumeiden käyttö kietoutuu osaksi vaikeaa köyhyyden, prostituution, seksiorjakaupan ja hiv-tartuntojen kierrettä (aineistossani uutisoitiin näistä ongelmista mm. Ukrainassa, HS 7.3. ja HBL 8.3.). Helsingin Sanomien pääkirjoitusto-

mittaja Arja Leppänen totesi ESPAD-tutkimuksen tuloksia kommentoidessaan (kolumni 21.2.) huumeista, että ”suomalaistenkin suunta on väärä ja pelottava, mutta torjuttavissa ehkä helpommin kuin laajalle levinnyt käyttö”.

”Rauhoittavista” elementeistä huolimatta sanomalehtien uutisoinnista epäilemättä syntyy lukijalle uhkakuva Suomessakin kaikkialle ja yhä nuorempien keskuuteen leviävästä huumeiden käytöstä. Pienetkin luvut huolestuttavat, sillä yleisen mielipiteen mukaan huumeiden käyttö on aina ongelmakäyttöä ja jokainen käyttötapaus on liikaa. Esimerkiksi Suomen Gallupin kesällä 2000 STT:lle tekemässä väestökyselyssä (ks. HS 23.7.2000) kovien huumeiden käyttö tuomittiin yksimielisesti ja mietojen huumeiden käyttöä piti ei-hyväksyttävänä 84 prosenttia vastaajista. Tässä kontekstissa muualta Euroopasta tuleva tieto ei ehkä lievitäkään huumehuolta, vaan päinvastoin vahvistaa uhkakuvaa luomalla konkreettisia visioita siitä, kuinka tulevaisuudessa voi käydä myös täällä. Tähän muun Euroopan esimerkin seuraamisen mahdollisuuteen myös avoimesti viitataan monissa lehtijutuissa: ”Suomessa näyttää käyvän samalla tavalla kuin monessa muussa Euroopan maassa, jossa taistelu muodiksi muuttuneita huumeita vastaan on jo hävitty: laittomien päihteitten viihteenomainen käyttö on tullut nuorisokulttuuriin jäädäkseen” (HS 27.8.2000).

YKSIKÄÄN LAPSI EI OLE TURVASSA

Edellä esiteltyjen valtakunnallisten ja paikallisten uutisten lisäksi huumeiden käytöstä ja huumeongelmista julkaistaan sanomalehdissä yksilötason ”tapauskuvauksia”. Varsinkin iltapäivälehdissä ilmestyy huomiota herättäviä, samastumista tarjoavia ja emotionaalisesti koskettavia tarinoita nuorten ja heidän läheistensä ”huumehelveteistä”. Seuraavassa kuvaan kahta Ilta-Sanomien keväällä 2001 kertomaa tarinaa: ”Sannan” tapausta ja Kirkan pojan tapausta.

Äidin syvä suru 18-vuotiaan lapsensa haudalla:

Tyttäreni kuoli HUUMEISIIN

Kilpavoimistelijatytöstä tuli huumeiden orja kolmessa vuodessa

Tällainen oli Ilta-Sanomien etusivun pääotsikko huhtikuun 11. päivänä 2001. Otsikon taustalle oli aseteltu tummasävyinen kuvakollaasi kuolleen

tytön päiväkirjan sivusta ja hautausmaasta. Sisäsivuilta ”Sannan” tarinalle oli annettu lähes kokonainen aukeama; sitä hallitsee kuva hautausmaasta, jolla äiti on polvistunut tyttärensä kukkien peittämän haudan ääreen. Otsikko pelkistää isoin kirjaimin: HUUMEET VEIVÄT TYTTÄRENI.

Jutun tekstissä kuvataan Sannan huumeekierteen kehitystä, sitä kuinka ”kilpavoimistelua, taitoluistelua ja ratsastusta harrastavasta kiltistä perhetyöstä ja hyvästä oppilaasta tuli huumeiden orja”. Huumeiden käyttö oli alkanut 15-vuotiaana gammalla, ekstaasilla ja hasiksella. Sitten ”joissakin rave-juhlissa” Sanna oli poltellut heroiinia pari kertaa; ainetta oli tarjottu ilmaiseksi ja Sanna ”jäi nopeasti koukkuun ja alkoi piikittää”. Kierre johti huumevelkoihin, ja Sanna mm. varasti äitinsä pankkikortin ja tyhjensi tilin. Kaikkiaan tytön huumetaival kesti vain kolmisen vuotta. Pahimpana ongelmana Sannan äiti näkee heroiinin: ”se on sellainen aine, että vain harva siitä selviää, surun murtama äiti sanoo”.

Toinen teema jutussa on äidin ponnistelu tyttärensä pelastamiseksi. Se sisältää kriittisiä huomioita mahdollisuuksista saada huumeongelmainen hoitoon. Äidille Sannan huumeiden käyttö varmistui vasta siinä vaiheessa, kun tämä oli jo siirtynyt heroiiniin. Äiti haki apua ensin lastensuojeluviranomaisilta; siellä häntä ”vain taputettiin päähän ja sanottiin, että yritä kestää”. Sanna itse ei jaksanut sitoutua hoitoon, ja ”lyhyiden katkojen jälkeen rumba alkoi aina uudelleen”. Lopulta tyttö otettiin huostaan ja sijoitettiin viideksi kuukaudeksi perhekotiin toiselle paikkakunnalle. ”Sanna olisi toivonut itse, että hän olisi saanut olla siellä pitempään”, äiti arvioi. Perhekodista ”puhtaana” palattuun Sanna menehtyi välittömästi huumeiden yliannostukseen.

Laulaja Kirka Babitzinin pojan tarina alkoi Ilta-Sanomissa 7. maaliskuuta 2001: Viihde-sivulla (!) otsikoitiin suurin kirjaimin ”Kirkan tuska: Huumetapaus lähipiirissä vei vankilaan”. Tässä vaiheessa ei vielä kerrottu, että kyse on Kirkan pojasta, vaan puhuttiin lähipiirissä elävästä 21-vuotiaasta nuorukaisesta. Hän oli alkanut käyttää huumeita jo 14–15-vuotiaana, mutta asia huomattiin, kuten Sannan tapauksessakin, vasta pari kolme vuotta myöhemmin. Huumeiden käyttö lisääntyi vähitellen ja meni lopulta ”niin rajuksi, että kaikki kama kävi”. Saadakseen rahaa huumeisiin nuorukainen alkoi varastaa tavaroita kauppoista ja autoista. Lopulta hän jäi poliisin haaviin

ja istuu nyt vankilassa yli vuoden tuomiota varkauksista.

Sannan tarinan tavoin tässäkin tulee esille puuttumisen ja auttamisen vaikeus. Kun Kirka huomasi poikansa huumeriippuvuuden, hän ja muut läheiset pyrkivät sosiaaliviranomaisten avustuksella ohjaamaan pojan hoitoon. He myös yrittivät ammattiauttajien avulla ymmärtää päihdeongelmia ja päästä ”huumeita käyttävän ihmisen ajatusmaailmaan sisään”. Ponnistelut kariutuivat kuitenkin siihen, että pojalla itsellään ei ollut tahtoa yrittää irti huumeista. ”Emme voineet siis auttaa lähimmäistämme, sillä hänen olisi itse pitänyt suostua hoitoon, Kirka muistelee.”

Huhtikuun 5. päivän Ilta-Sanomissa tapaus oli nostettu etusivun ykkösaikheeksi:

Kirka pysyy huumeriippuvaisen poikansa tukena:
PUOLUSTAN
POIKAANI
HAUTAAN
SAAKKA

Otsikko jättää lukijalle avoimeksi, tarkoittaako Kirka omaa vai poikansa kuolemaa. Otsikon viressä on kuva Kirkan huolestuneista kasvoista. Taas Viihde-sivuille sijoitetussa varsinaisessa jutussa toistetaan 7.3. julkaistun uutisen keskeisiä ajatuksia. Virikkeenä on Kirkan pojan tulo julkisuuteen Hymy-lehden haastattelussa. Kirka hyväksyy poikansa ratkaisun, mutta ihmettelee julkisten ja heidän läheistensä suojattomuutta, kun lehdet hakevat sensaatioita.

Yhteenvetoarviona väitän, että ”Sannan tarinan” ja ”Kirkan pojan tarinan” kaltaiset yksilötason tapauskuvaukset luovat tehokkaasti huolen ja pelon ilmapiiriä huumeiden ympärille. Ne herättävät herkästi tunteita, ja niissä esiintyviin vanhempiin ja nuoriin on helppo samastua. Tarinoiden perusviestiksi luen varoituksen, että huumeriippuvuudesta voi tulla karmeaa todellisuutta missä tahansa perheessä (vrt. Rantanen 1997, 213). Eli kuten ”Sannan” äiti sanoo: ”Tällä hetkellä yksikään lapsi ei ole turvassa huumeilta. En minäkään olisi uskonut kolme vuotta sitten, että meille käy näin”.

”HUUMEHÖRHÖT” UHKAAVAT
KENEN TAHANSA TURVALLISUUTTA

Takavuosina sanomalehtien onnettomuus-, ryöstö- ja väkivaltarikosuutisissa oli loppupuolella

usein lyhyt mutta kulttuurisesti tiheä lause ”alkoholilla oli osuutta asiaan”. Lukijoille se oli tärkeä tapauksen luokittelemisen peruste: ahaa, taas yksi osoitus suomalaisten huonosta viinapäästä ja väkivallalle ja onnettomuuksille alttiista kansanluonteesta. Nyt tuo lause kirjoitetaan toisin, tai ainakin sen kilpailijaksi on tullut toinen lause. Nyt uutisissa kerrotaan, että ”huumeilla” – tai yleisemmin päihteillä – ”oli osuutta asiaan”: on tehty jotain rikollista aineiden vaikutuksen alaisena tai siksi, että on tarvittu rahaa huumeisiin tai huumevelkojen maksamiseen. Aineistossani oli kaikkiaan 18 tämäntyyppistä juttua; seuraavassa esitän joukon esimerkkejä:

– Uutinen katkaistun haulikon avulla ryöstöjä tehneen miehen oikeusjutusta (HS 16.2.). Uutisessa kuvataan ryöstöjä ja yhteen niistä liittynyttä panttivankien ottoa ja kerrotaan, että ”ryöstöillä L. rahoitti heroiniin käyttöään”.

– Uutinen vakavasta häiriköintitapauksesta tilauslennolla Helsingistä Malagaan (HS 20.2. ja HBL 21.2.). Uutisissa kuvataan varsin yksityiskohtaisesti tapahtumien kulkua. Finnairin lentoturvallisuusosaston päällikkö arvioi, että lentoturvallisuus oli selvästi uhatuna tilanteessa ja että häiriköijä oli ”ilmeisesti huumehöyryissä”.

– Uutinen oululaisen taksikuskin ryöstömurhan poliisitutkinnasta (HS 28.2. ja 1.3.). ”Tutkimuksissa ja kuulusteluissa kävi ilmi, että 29-vuotias mies ja 20-vuotias nainen päättivät tehdä ryöstön saadakseen rahaa huumevelkoihin.” Taksi oli valittu ryöstökohteeksi sattumalta.

– Uutinen lukuisista ryöstöistä langetetusta vankeustuomiosta (HS 8.3.). Uutisessa käydään tapauksittain läpi tuomitun rikoshistoriaa: kerrotaan mm. ryöstöjen kohteet (kauppoja, kioskeja, kahviloita) ja käytetty aseistus. ”Motiivina oli hankkia rahaa koviin huumeisiin.”

– Uutinen kioskiryöstön yrityksestä Kuopiossa (HS ja HBL 12.3.). Uutisessa selostetaan tapahtumien kulkua ja todetaan lopuksi, että ”enligt polisen behövde knivmannen pengar för att betala en snarkräkning”.

– Uutinen räjähdelaulun kanssa Helsingin ydinkeskustassa liikkuneista miehistä, heidän kiinniottamisestaan ja poliisin turvatoimista, kun pommia tehtiin vaarattomaksi (HS 12.3.). ”Parivaljakon tuttavien mukaan miehet käyttävät säännöllisesti amfetamiinia.”

– Uutinen suojatietä ylittäneen vanhuksen hengiltä ajaneen ”huumekuskin” saamasta tuomiosta (HS 13.3.). Uutisen mukaan ajokortiton tuomittu oli hurjastellut roimaa ylinopeutta rikkinäisten jarrujen vuoksi ajokiellossa olevalla autolla. ”Päihdetutkimus paljasti miehen olleen ajon aikana – – tukevassa buprenorfiinihumalassa.”

Yksittäisten tapahtumauutisten lisäksi sanomalehdissä on tarjolla yhteenvetäviä ja taustoittavia juttuja, joissa huumeiden käyttäjien ja huumeve-

lallisten muodostama turvallisuusuhka tulee esille osana laajempia ongelmavyhtejä, esimerkiksi työsuojelukysymyksenä. Omassa aineistossani tällaisia taustajuttuja olivat Helsingin Sanomien (18.2. ja 15.3.) ja Hufvudstadsbladetin (15.3.) raportit, joissa käsiteltiin väkivalta- ja uhkatilanteiden lisääntymistä erityisesti palvelualojen työpaikoilla. Huumeiden käyttäjät nimettiin niissä yhdeksi ongelmia aiheuttavaksi ryhmäksi:

”Kaupoissa, kioskeissa, hoitolaitoksissa ja sosiaalitoimistoissa sattuu ennakolta arvaamattomia vaaratilanteita – Huumeiden käytön lisääntyminen ja köyhyys purkautuvat naisten kestettäviksi hoito- ja palvelutöissä. Epätoivoiset ja uhkaavasti käyttäytyvät asiakkaat eivät kaihda keinoja, kun vastassa on yksin työskentelevä nainen” (HS 18.2.).

”Narkomaner som måste få pengar anses vara de mest oberäknliga, desperata och därmed farliga” (HBL 15.3.).

Olen luetellut tarkoituksellisesti paljon esimerkkejä. Silti luettelo ei ole tyhjentyvä; tähän aihe-typpiin liittyvät myös mm. puheenvuorot käy-tettyjen huumeruiskujen sivullisille aiheuttamasta vaarasta. Nimenomaan toistuvuutensa ja laajan kirjonsa johdosta uutisointi luo lukijoille sellaisen kuvan, että huumeongelmat säteilevät dramaattisesti käyttäjien ja heidän läheistensä piiriin ulkopuolelle. ”Huumehörhöjen” uhka tuntuu olevan kaikkialla julkisissa tiloissa ja tuntuu muuttuvan todellisiksi vaaratilanteiksi sattumanvaraisesti – missä tahansa ja kenen kohdalla tahansa. Tällaiset uhkakuvat voivat suuren yleisen keskuudessa helposti johtaa oman elintilan ja liikkumisen ka-ventamiseen.

TAUSTALLA KOVA KANSAINVÄLINEN RIKOLLISUUS

Kun sanomalehden lukija jatkuvasti saa huoletuttavia uutisia huumeiden käytön ja huumeon-gelmien lisääntymisestä, hän luultavasti alkaa kysyä, mistä kehitys johtuu. Mistä huumeet tulevat, miksi niitä kokeillaan ja käytetään, ketkä kehityksestä hyötyvät? Sanomalehdistä löytyy vastauksia ensimmäiseen ja kolmanteen kysymykseen; niissä piirretty kuva ammattimaisesta, erittäin tuottoisasta, liigoiksi järjestäytyneestä huumerikollisuudesta. Vastaukset toiseen kysymykseen – siihen, miksi huumerikollisuuden tarjonnalla on kysyntää – ovat ainakin minun aineistoni valossa sen sijaan vähäisiä. Hufvudstadsbladetin yleisönosastossa käytiin keskustelua nuorten

pähteiden käytön syistä ja mainittiin taloudellisen ja sosiaalinen marginalisoituminen, vanhempien välinpitämättömyys, yleinen piittaamattomuus ja huumeiden romantisointi joissakin nuorisokulttuureissa. Siinä kaikki – näyttää siltä, että huumeiden käytön taustasyistä on vaikea tehdä uutisia (vrt. Rantanen 1997, 206–213).

Seuraavassa keskityn konstruoimaan sitä kuvaa, jonka sanomalehden lukija voi saada huumeiden ”tarjonnasta” eli kotimaisesta ja kansainvälisestä huumeiden välityksestä ja kaupasta.

Helsingin rikospoliisin huumerikososaston päällikkö Jari Aarnio kuvasi huumerikollisuuden organisaatiota Helsingin Sanomien sunnuntaisivuilla 25.3. näin: ”Liiga on kova ammattirikollisorganisaatio, jolla on ehdoton, hierarkkinen, ylhäältä alas käskytyjärjestelmä. Ylimpänä ovat pomo ja hänen kilpimiehensä. Nämä eivät yleensä koske huumeisiin juuri lainkaan. Heidän alapuolellaan toimivat sisäänostajat, maahantuojat, levittäjät, myyjät, rahankerääjät ja kovat pojat. Pomo ja kilpimiehet elävät yleensä erittäin mukavaa ja hillittyä elämää mersuineen ja taloineen. Rahankerääjät toimittavat heille voitot kentältä, jolla ei auta vetää välistä tai edes tehdä virheitä. – Kilpimiehet suojaavat pomoa tutkinnalta. Viime kädessä näyttö kilpistyy juuri heihin. Pakon edessä he ottavat kaiken kontolleen, eikä päämiestä saada kiinni mistään.” Aarnion mukaan huumeliigojen toimintaan liittyy paljon myös muuta rikollisuutta, mm. väkivaltaa, asekauppaa, prostituutiota, varastetun tavaran kanssa pelaamista. Kansan Uutisten (reportaasi 21.2., pääkirjoitus 22.2.) mukaan ravintoloita käytetään usein huumekaupan ja siihen liittyvän rahanpesun kulisseinä.

Suomen huumekauppa on nykyisin vahvasti virolais-venäläisessä otteessa. Sekä Helsingin Sanomat että Hufvudstadsbladet uutisoivat tästä 30.3. keskusrikospoliisin tutkijaan Jari Leskiseen tukeutuen. Helsingin Sanomat kirjoitti: ”Käytännössä Suomen huumemarkkinat ovat muuttuneet lähes kokonaan virolaisten ja vironvenäläisten järjestäytyneiden liigojen pelikentäksi. Tässä kehityksessä suomalaiset huumeruiskijat ovat joko väistyneet tai siirtyneet etelänaapurin liigojen palvelukseen. Aiemmin suomalaiset huumeidenkäyttäjät saivat aineensa Hollannista ja muualta Keski-Euroopasta, nyt valtaosa amfetamiinista on peräisin Baltiasta ja erityisesti Viros-ta, heroini puolestaan tulee Venäjältä.”

Keskusrikospoliisi seuraa nyt noin kuuttakym-

mentä Suomessa toimivaa rikollisryhmää. Suurin osa niistä on mukana huumekaupassa. Salakuljetus on ammattimaistunut ja Suomeen tulevat keralastit ovat suurentuneet. Keskusrikospoliisin mukaan jokaisessa isossa suomalaiskaupungissa on huumeiden levittäjät, joilla on yhteydet Veroon. Ryhmien etupiirijako on nykyisin vakiintunut, ja keskinäiset välienselvittelyt ovat vähentyneet. Hufvudstadsbladetin uutisessa tutkija Leskinen ja keskusrikospoliisin vt. päällikkö Kauko Aaltomaa korostivat, että huumebisnekseen olisi kyettävä pureutumaan nykyistä tehokkaammin jo Viron maaperällä.

Aineistoni varsinaisissa ulkomaan uutisissa tuli-vaat esille mm. rajavalvonnan vaikeus yhdyntäväsä Euroopassa sekä viranomaisten ja poliitikkojen huumerikollisuudelle antama ”suojelu”:

Helsingin Sanomat julkaisi 8.3. ison jutun, jossa sekä tekstissä että piirroksessa kuvataan huumeiden reittejä Eurooppaan ja Euroopassa. Haastateltavana jutussa on Brysselin lentokentän santarmin huume- ja ihmiskauppayksikön päällikkö; hänen mukaansa Belgia on yksi Kolumbian huumeiden porteista Euroopan markkinoille. Suurimmat, kymmenien kilojen kokaainierät löytyvät yleensä Antwerpenin satamasta. Huumehuriireilla on vaara joutua ruumiintarkastukseen oikeastaan vain saapuessaan Eurooppaan – Schengen-sopimuksen piiriin kuuluvien maiden väliset rajat kun ovat avoimet. ”Roistojen on entistä helpompi hävitä Eurooppaan, kun rajatarkastuksia ei enää tehdä – Autot pysäytetään Schengenissä vain, jos on perusteltu syy epäillä ongelmia.”

Demari puolestaan kertoi 14.3., että Thaimaan nuorisolla on uusi muotihuume metamfetamiini, jota salakuljetetaan maahan pääosin Burmasta. ”Burmasta virtaa Thaimaahan vuosittain ainakin 700 miljoonaa metamfetamiinipilleriä.” YK:n huumevalvontaohjelman edustaja Yngve Danling arvioi uutisessa, että suurin osa pillereistä jää Thaimaahan, mutta pieniä määriä tulee Eurooppaan saakka. Burman hallituksen edustajat ovat todennäköisesti mukana huumekaupassa. ”Koko Kaakkois-Aasiaa vaivaava yleinen ongelma on se, että viranomaiset ovat mukana korruptiossa ja rikollisissa toiminnassa, Danling sanoo.”

Ulkomaantapahtumiin liittyneiden uutisten osuus aineistossani oli kaikkiaan vain hieman yli kymmenen prosenttia (n = 20). Kun huumeiden käyttö on lisääntynyt Suomessa, olemme tulleet huumeuutisissa ”omavaraisiksi” (vrt. maaliskoukuu 1990: ulkomaan uutisten osuus Helsingin

Sanomien ja Ilta-Sanomien huumekirjoittelussa oli yli 50 prosenttia [Skretting & al. 1996, 113]). Näen tässä omavarautumisessa, keskittymisessä kotimaan huumeasioihin, ongelman. Huumeiden tuotanto, kauppa ja käyttö ovat kansainvälisiä ilmiöitä, jotka vaikuttavat globaalisti taloudelliseen, poliittiseen ja sosiaaliseen kehitykseen. Jos nämä maailmanlaajuiset kytkennät eivät kiinnosta uutistoimittajia, jää suuren yleisön huume-tietämykseen vakava aukko.

ONGELMAT EIVÄT OLE OIKEIN KENENKÄÄN HALLINNASSA

Toinen iso kysymys, jonka uutiset huumeiden käytön ja huumeongelmien lisääntymisestä luultavasti virittävät lukijoiden keskuudessa, on se, mitä ongelmien lievittämiseksi ja torjumiseksi on tehty, tehdään ja aiotaan tehdä. Ollaanko hereillä? Kyllä kai kehitykseen pyritään vaikuttamaan, eikä vain seurata sitä passiivisesti sivusta? Tehoavatko toimet ongelmiin, vai vaikeutuuko tilanne jatkuvasti?

Sanomalehtien perusvastaus kysymyksiin on uutisointi huumerikosjutuista: poliisin tutkimuksista ja kiinniotoista, tullin tekemistä takavarikoista, syyttäjien rangaistusvaatimuksista, käräjä- ja hovioikeuksien tuomioista. Omassa aineistossani tällaiset uutiset muodostivat suurimman yksittäisen aihepöytä; niitä oli 33 eli 19 prosenttia koko aineistosta (vrt. Kaukonen & Halmeaho 1998, 101–104; Rantanen 1997, 205–206). Seuraavassa esitän joukon otsikkoesi-merkkejä:

”Vantaan huumesyytetty kiistää johtaneensa liigaa” (HS 13.2.)

”Seitsemän vuotta vankeutta yli 100 000 huumeannoksesta” (HS 21.2.)

”Venäläis-suomalainen rengas sai kovia huumeuomioita” (HS 26.2.)

”Hans Duncker smugglade heroin” (HBL 2.3.)

”Telefonavlyssning avslöjade Duncker” (HBL 20.3.)

”Poliisi teki tehoiskun Kaapelitehtaan teknotapahtumaan” (HS 27.3.)

”Stor snarkhärva nystas upp” (HBL 31.3.)

Tällaisilla uutisilla on yleisölle kaksoisviesti. Ne ruokkivat kuvaa huumerikollisuudesta kovana rikollisuutena, mutta nostavat samalla poliisin ja oikeuslaitoksen esiin vahvoina vastatoimijoina, jotka ottavat kiinni ja tuomitsevat rikollisia. Uutisten teksteissä mainitaan paljon isoja lukuja:

kerrotaan pitkistä tuomioista, isoista huumausainemääristä ja huumekauppiaiden suurista tuuloista. Pääsyllisten henkilöllisyys paljastetaan ja usein rikosten kulkua ja sisältöä kuvataan varsin yksityiskohtaisesti (esim. HBL:n uutisointi Hans Dunckerin tapauksesta).

Huumerikosten tutkintaa ja oikeudenkäyntejä kuvaavan uutisvirran lisäksi sanomalehdet tarjoavat huolestuneelle lukijalle runsaasti yksittäisiä uutisia monenlaisista huumeiden vastaisista strategioista, toimista ja toimijoista. Seuraavassa taas otsikkopoimintoja aineistostani:

”Seurakunta tehostaa huumetyötään Espoossa” (HS 16.2.)

”Turun seudulla oppilaitoksilla huumeiden vastainen toimintaohjelma” (HS 4.3.)

”Kouluissa taiteillaan huumeita vastaan” (HS 7.3.)

”Helsinki jakaa avustuksia huumeidenvastaiseen työhön. Kaupunki tukee asukashankkeita Käpylässä ja Ruoholahdessa” (HS 13.3.)

”Esbo planerar missbrukarbuss” (HBL 22.3.)

”Päihdepysäkki tuli tarpeeseen Keski-Uudellemaale” (HS 26.3.)

Yksi toimenpidejulkisuuden kärkiaiheista on viime aikoina ollut huumetestien järjestäminen kouluissa ja työpaikoilla. Omassa aineistossani tämä kiistakysymys tuli esille, kun eduskunnassa käsiteltiin lakiesitystä yksityisyyden suojasta työelämässä: työ- ja tasa-arvovaliokunnassa kiisteltiin siitä, tulisiko työnantajalle säätää oikeus huumetestata työntekijänsä vastoin näiden tahtoa (uutiset HBL:ssa 5.3., 17.3. ja 23.3.).

Kaikkiaan sanomalehti-uutisoinnin perusteella muodostuu kuva, että niin viranomaiset kuin kansalaisyhteiskunnan toimijatkin ovat tietoisia huumeongelmista ja että meneillään on laaja huumeiden vastainen mobilisaatio. Mutta samalla sanomalehtijulkisuus sisältää paljon viestejä tuon mobilisaation – sekä poliisi- ja oikeustoimien että ”pehmeämpien” ehkäisy- ja hoitotoimien – riittämättömyydestä ja voimattomuudesta. Seuraavassa esimerkkejä helmi-huhtikuussa 2001 tapahtuneesta kirjoittelusta:

– Uusi huumausainerikoksien valtiosyyttäjä Leena Metsäpelto peräänkuulutti (haastattelu, HS 14.2.) törkeiden huumausainerikosten rangaistusasteikon koventamista: ”Monissa muissa Euroopan maissa rangaistukset ovat kovempia ja vakavista huumerikoksista voidaan tuomita jopa elinkautiseen – – Yhä suuremmat ainemäärät ja rikollisuuden kansainvälistyminen tuovat meillekin paineita tarkistaa rangaistusasteikkoa.”

– Helsingin rikospoliisin huumerikososaston päällikkö Jari Aarnio (haastattelu, HS 25.3.) korosti, että

uusista valtuuksista ja (huume)tutkimenetelmistä (mm. televalvonta, valeostot, peitetoiminta) huolimatta poliisin resurssit ammattimaisen huumerikollisuuden selvittämisessä ovat puutteelliset: ”Huumeyksikkö keskittyy ammattirikollisiin ja niistäkin pitää valita. Jos tiedetään viidenkymmenen hengen liiga, niin meillä on resursseja plokata siitä seitsemän kahdeksan tyyppiä tarkempaan syyniin.”

– Tutkija ja toimittaja Kari Hippi arvioi opinnäytetyössään (uutinen, HBL 1.4. ja HS 2.4.), että Suomessa toteutettavien päihdevalistusprojektien vaikutavuus on hyvin vähäinen. Arvio perustui Euroopan huume seurantakeskuksen (EMCDDA) muotoilemiin kriteereihin. Niiden perusteella tutkituista 35 projektista kymmenen sai arvosanan välttävä tai hyvin välttävä, muut vieläkin huonomman.

– Kuntien ja järjestöjen hyvinvointipalvelujen vastuuhenkilöt viestittivät uusimmassa sosiaalibarometrissä (uutinen, HS 22.3.) voimattomuuttaan huumeongelman edessä. ”Ei löydy hyvinvointipalveluiden johtajia, jotka näkisivät, että heillä on mahdollisuus tukea huumeongelmaisia, summaa erikoistutkija Liisa Hokkanen. Tilanne on sama sekä pienissä että isoissa kunnissa.”

Sanomalehden lukija voi yhdistää mielessään nämä huumerajunna keinojen ja voimavarojen riittämättömyyttä korostavat puheenvuorot uutisiin, joiden mukaan huumeongelmat lisääntyvät räjähdysmäisesti sekä valtakunnallisella että paikallisella tasolla. Hänen todennäköinen johtopäätöksensä on silloin se, että huumeongelmat eivät ole oikein kenenkään hallinnassa.

SYNKÄT VIESTIT – SYNKÄT MIELIALAT

Sanomalehtien huumeuutisoinnin viestit suurelle yleisölle ovat siis kaikkiaan varsin synkkiä. Huumeet hahmottuvat niissä moniulotteisena uhkana ja ongelmana: käyttö lisääntyy nopeasti ja leviää pienillekin paikkakunnille, ”huumehelveti” voi kehittyä missä tahansa perheessä, ”huumehörhöjen” vaara vaanii kaikkialla julkisissa tiloissa, ongelmien taustalla on ammattimainen ja häikäilemättömän rikollisuus, ongelmien torjunnan voimavarat ja keinot ovat riittämättömät.

Näiden viestien totuudellisuuden arviointi ei kuulunut tutkimukseni tavoitteisiin. Yleisarviona voin kuitenkin todeta, että sanomalehtien yksittäiset huumeuutiset on tehty perinteisen, totuudellisuuteen pyrkivän uutisjournalismin kriteerien mukaisesti. Ongelmat ja vinoutumat liittyvät itse noihin kriteereihin, siihen millaiset asiat ylipäänsä sopivat uutisten muottiin. Jotkut näkökulmat huumeisiin voivat jäädä sanomalehdissä vähälle

huomiolle siksi, että niistä on vaikea tehdä uutista. Oman aineistoni perusteella tällaisia näyttäisivät olevan huumeiden käytön taustasyöt ja huumeiden tuotannon ja kaupan globaalit kuviot.

Lopuksi lyhyesti sanomalehtien huumeuutisoinnin vaikutuksista. Synkät viestit heijastuvat vahvasti kansalaisten asenteissa ja mielipiteissä: suuri enemmistö suhtautuu huumeisiin jyrkän kielteisesti ja huumeiden käytön yleistymisen

nostetaan kyselyissä Suomen pahimmaksi ongelmaksi esimerkiksi työttömyyden ja muuttoliikkeen edelle (ks. esim. MTV3 7.9.2001). Toiminnan tasolla viestien vaikutusta on vaikeampi arvioida. Ne voivat mobilisoida aktiivista toimintaa ja huolenpitoa (tähän on myös tietoisesti pyritty esimerkiksi kesän 2000 uutiskampanjassa), mutta ne voivat saada aikaan myös voimatonta hämmennystä ja ylimitoitettuja paniikkireaktioita.

KIRJALLISUUS

Helsingin Sanomat 23.7.2000, kotimaan uutiset: Enemmistö kannattaa työpaikkojen huumeitestejä

Helsingin Sanomat 27.8.2000, sunnuntaisivut: Muotihuumeet ottavat ohjat

Kaukonen, Olavi & Halmeaho, Matti: Yhteisellä asialla? Lehtien huumausainekirjoittelu syksyllä 1996. Teoksessa: Jaatinen, Jaana & Kaukonen, Olavi & Warsell, Leena & Halmeaho, Matti & Ahtola, Raija: Huumeet ja koulu yhteisö. Konstruktionistinen tapaustutkimus. Tutkimuksia 91. Jyväskylä: Stakes, 1998

MTV3 Internet-uutiset 7.9.2001: Suomalaiset pitävät huumeita pahimpana ongelmana

Nuorten huumeiden käytön ehkäisytoimikunnan mietintö. Komiteanmietintö 2000: 3. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 2000

Rantanen, Teemu: Lehtien huumeikirjoittelu. Mihin on unohtunut sosiaalinen ja psykologinen näkökulma? Alkoholipolitiikka 62 (1997): 3, 201–215

Skretting, Astrid & Hakkarainen, Pekka & Laursen, Lau & Olsson, Börje: Reporting on drugs in Nordic newspapers. In: Hakkarainen, Pekka & Laursen, Lau & Tigerstedt, Christoffer (eds.): Discussing drugs and control policy. Comparative studies on four Nordic countries. NAD Publication n:o 31. Helsinki: NAD, 1996.